

Warszawa, dnia 12 listopada 2025 roku

**Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych
dotycząca projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz
niektórych innych ustaw z dnia 28 października 2025 roku /UD30/**

I. Tezy opinii

1. Kierunek zmian stanu prawnego zaproponowanych w projekcie ustawy o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw z dnia 28 października 2025 roku (dalej: „**Projekt**”) nie budzi zastrzeżeń ogólnych i zasługuje na aprobatę. Projekt wychodzi naprzeciw wskazywanej od dawna w doktrynie prawa cywilnego potrzebie zmiany przepisów odnoszących się do testamentów szczególnych. W odniesieniu do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego Projekt zmierza do wprowadzenia regulacji prawnej umożliwiającej eliminację sądowych postanowień stwierdzających nabycie spadku po tym samym spadkodawcy w uproszczonym postępowaniu niezależnie od występowania przestanków wznowienia postępowania, czy złożenia skargi nadzwyczajnej. Zmiany w k.p.c. oraz w ustawie z dnia 14 lutego 1991 roku Prawo o notariacie, Dz. U. z 2024 roku, poz. 1001, mają na celu zapewnienie za pośrednictwem Rejestru Spadkowego dostępu wszystkim uprawnionym do informacji o wszczęciu albo zakończeniu postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, uchylenie lub zmianę postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku lub o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia. Proponowana w art. 4 Projektu zmiana w ustawie z dnia 18 września 2001 roku Kodeks morski, Dz. U. z 2023, poz. 1309 (dalej: „**k.m.**”) koresponduje ze zmianami dotyczącymi form testamentów wprowadzonymi w k.c. Proponowana w art. 5 Projektu zmiana ustawy z dnia 28 lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz. U. z 2025 roku, poz. 1228 (dalej: „**u.k.s.c.**”) spowoduje, że wniosek o przesłuchanie świadków testamentu ustnego będzie podlegać opłacie z art. 23 pkt 1 u.k.s.c., a zwolniony od opłat będzie tylko wniosek o przesłuchanie świadków testamentu wojskowego. Proponowana w art. 6 Projektu zmiana ustawy z dnia 16 listopada 2006 roku

o opłacie skarbowej, Dz. U. z 2025 roku, poz. 1154 (dalej: „**u.o.s.**”) jest związana z propozycją uchylenia art. 951 k.c. przewidującego allograficzną formę testamentu, z którą związany jest protokół podlegający opłacie skarbowej. Proponowany art. 7 Projektu jest związany z propozycją uchylenia art. 954 k.c. stanowiącego podstawę wydania rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 stycznia 1965 roku w sprawie testamentów wojskowych, Dz. U. z 1965 roku, Nr 7, poz. 38.

2. W pewnym zakresie proponowana w Projekcie regulacja może budzić poniżej wskazane wątpliwości, które powinny być rozważone w pracach nad jej ostatecznym kształtem.
3. Celem Projektu deklarowanym w jego uzasadnieniu jest z jednej strony ograniczenie możliwości stosowania testamentu ustnego, a z drugiej – wprowadzenie możliwości utrwalenia testamentu ustnego i wojskowego również za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk. Proponowane w Projekcie zmiany korespondują z tym celem. Należy jednak rozważyć, czy wymaganie, aby okoliczności uzasadniające sporządzenie testamentu ustnego były „nadzwyczajne” nie spowoduje nadmiernego ograniczenia możliwości skorzystania z tej formy szczególnej. Jeśli przesłanka ta będzie rozumiana w sposób przyjmowany w odniesieniu do tego samego określenia użytego w art. 357¹ k.c., może to spowodować brak możliwości sporządzenia testamentu ustnego w sytuacjach, w których będzie zachodziła rzeczywista potrzeba skorzystania z tej formy. Z tego względu **warto rozważyć** uzależnienie możliwości skorzystania z tej formy testowania od występowania „**szczególnych okoliczności**”.
4. Wątpliwości budzi proponowana w art. 1 pkt 2 Projektu redakcja art. 952 § 2 i 3 k.c., z której wynika, że określony w art. 952 § 3 k.c. trzymiesięczny termin liczony od otwarcia spadku na przekazanie notariuszowi lub sądowi spadku utrwalonego testamentu ustnego będzie mieć zastosowanie tylko w przypadku, gdy do jego utrwalenia dojdzie za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk, a nie będzie mieć zastosowania do przekazania pisma obejmującego oświadczenie spadkodawcy, o którym mowa w art. 952 § 2 k.c. Wydaje się, że **termin określony w art. 952 § 3 k.c. powinien mieć zastosowanie zarówno** wtedy, gdy oświadczenie spadkodawcy zostanie utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk, jak i wtedy, gdy zostanie ono spisane przez jednego ze świadków.
5. Wątpliwości terminologiczne budzi proponowane w art. 1 pkt 2 Projektu brzmienie art. 952 § 3 *in fine* k.c., ponieważ zgodnie z tym przepisem nagranie testamentu

ustnego utrwalonego za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk ma zostać **przekazane** na trwałym nośniku danych notariuszowi lub do sądu spadku nie później niż w ciągu 3 miesięcy od dnia otwarcia spadku, a przepisy k.p.c. (art. 646 i 650) posługują się na określenie tej samej czynności pojęciem „**złożenia**”. Poddaję pod rozagę ujednolicenie brzmienia proponowanego art. 952 § 3 k.c. z korespondującymi przepisami procesowymi i zastąpienia słowa „przekazane” słowem „złożone” w odpowiedniej formie dostosowanej do kontekstu. Analogiczne wątpliwości budzi proponowany w art. 1 pkt 5 Projektu art. 954¹ § 3 zd. 3 k.c.

6. Wątpliwości budzi proponowany w art. 1 pkt 5 Projektu art. 954¹ § 1, 2 i 3 k.c., zgodnie z którym:
- a. testament wojskowy może być sporządzony tylko na obszarze objętym działaniami zbrojnymi, co oznacza że testament w tej formie nie będzie mógł być sporządzony przez żołnierzy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej, osoby pełniące służbę w jednostkach zmilitaryzowanych oraz inne osoby zaangażowane w działania zbrojne, gdy trafią one do niewoli poza obszarem objętym działaniami zbrojnymi. Wydaje się, że sporządzenie testamentu wojskowego powinno być możliwe przez wskazane w tym przepisie osoby w niewoli niezależnie od tego, gdzie będą one przebywać – czy na obszarze objętym działaniami zbrojnymi, czy też nie;
 - b. zróżnicowana jest minimalna liczba świadków potrzebnych do sporządzenia testamentu wojskowego zależnie od tego, czy spadkodawca może, czy też nie może podpisać pisma obejmującego jego rozrządzenia na wypadek śmierci oraz zależnie od tego, czy istnieje obawa rychłej śmierci z powodu odniesionych ran lub choroby; wprowadzanie różnic w tym zakresie jest komplikacją, która nie uwzględnia realiów obszaru objętego działaniami zbrojnymi. **Liczba świadków testamentu wojskowego powinna być jednakowa** bez względu na to, czy spadkodawca zachowuje zdolność złożenia swojego podpisu czy też nie i bez względu na to, czy istnieje obawa rychłej śmierci oraz jakie jest jej źródło; gdy spadkodawca nie może podpisać pisma obejmującego jego oświadczenia, za wystarczające powinny być uznane podpisy dwóch świadków testamentu wojskowego;
 - c. utrwalenie testamentu wojskowego za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk będzie prawnie doniosłe tylko wtedy, gdy spadkodawca nie będzie mógł podpisać razem z 2 świadkami pisma obejmującego jego oświadczenie. **Tymczasem możliwość** utrwalenia treści testamentu

wojskowego za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk powinna być niezależna od zdolności spadkodawcy do podpisania pisma obejmującego jego oświadczenie. Z tego powodu fragment art. 954¹ § 3 zd. 3 k.c. powinien być wyodrębniony do oddzielnego paragrafu i odnosić się do testamentu wojskowego bez względu na to, czy zostaną pozostawione – nieuwzględniające realiów obszaru objętego działaniami zbrojnymi – różne sposoby sporządzania testamentu wojskowego zależnie od zdolności testatora do podpisania oświadczenia obejmującego jego rozrządzenia na wypadek śmierci; należy też rozważyć, czy **możliwość** utrwalenia treści testamentu wojskowego za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk nie powinna istnieć również wtedy, gdy testament wojskowy jest sporządzany w razie obawy rychłej śmierci. Stworzenie takiej możliwości wymagałoby umieszczenia treści zawartej w proponowanym art. 954¹ § 3 zd. 3 k.c. po § 4, jako § 5, a proponowany § 5 musiałby być zmieniony na § 6;

- d. bieg 3 miesięcznego terminu na przekazanie notariuszowi lub sądowi spadku trwałego nośnika danych z nagraniem testamentu wojskowego utrwalonego za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk rozpoczyna się od otwarcia spadku. Regulacja, zgodnie z którą termin ten rozpoczyna upływać od dnia otwarcia spadku, a nie od dnia gdy osoba będąca w posiadaniu trwałego nośnika danych z nagraniem testamentu wojskowego miała możliwość złożenia go notariuszowi lub do sądu spadku nie uwzględnia prawdopodobnych w czasie działań zbrojnych sytuacji, w których moment śmierci spadkodawcy (otwarcia spadku) i moment powstania możliwości złożenia trwałego nośnika danych z nagraniem testamentu wojskowego notariuszowi lub do sądu spadku dzieli znaczny czas, dłuższy niż 3 miesiące. Nie chodzi przy tym o długość tego terminu, lecz o to, że jego początek powinien wyznaczać dzień, gdy osoba będąca w posiadaniu trwałego nośnika danych z nagraniem testamentu wojskowego uzyskała możliwość złożenia go notariuszowi lub do sądu spadku. Ostatecznie może on wynosić 3 miesiące, chociaż w mojej ocenie powinien być dłuższy. Dodatkowo czas na złożenie trwałego nośnika danych obejmującego nagranie testamentu wojskowego może być ograniczony terminem wynoszącym 1 rok od dnia zakończenia działań zbrojnych, które uzasadniały sporządzenie testamentu wojskowego;
- e. 3 miesięczny termin liczony od otwarcia spadku na przekazanie notariuszowi lub sądowi spadku utrwalonego testamentu wojskowego (art.

954¹ § 3 k.c.) będzie mieć zastosowanie tylko w przypadku, gdy do jego utrwalenia dojdzie za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk, a nie będzie mieć zastosowania do przekazania pisma obejmującego oświadczenie spadkodawcy, o którym mowa w art. 954¹ § 2 k.c. Wydaje się, że termin określony w art. 954¹ § 3 zd. 3 k.c. powinien mieć zastosowanie zarówno wtedy, gdy oświadczenie spadkodawcy zostanie utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk, jak i wtedy, gdy zostanie ono spisane przez jednego ze świadków.

7. W proponowanym w art. 1 pkt 5 Projektu art. 954¹ § 4 k.c. proponuje się, aby możliwość sporządzenia testamentu wojskowego w trybie uproszczonym w stosunku do trybów określonych w art. 954¹ § 1-3 k.c. (wobec świadków, którzy nie muszą być jednocześnie obecni) była uzależniona od obawy rychłej śmierci wskutek odniesionych ran lub choroby. Wydaje się, że taka możliwość powinna istnieć w przypadku obawy rychłej śmierci osoby uprawnionej do sporządzenia testamentu wojskowego bez względu na to, czym ta obawa jest spowodowana, czy odniesionymi ranami, chorobą, czy przebiegiem działań zbrojnych.
8. Wątpliwości budzi proponowane w art. 1 pkt 9 Projektu brzmienie art. 957 § 4 k.c. w zakresie, w jakim określono w nim relację osoby niemogącej być świadkiem testamentu z osobą prawną lub jednostką organizacyjną określoną w art. 33¹ k.c., dla której została przewidziana korzyść w testamencie. Określenie tej relacji za pomocą „powiązania” świadka z osobą prawną lub jednostką organizacyjną określoną w art. 33¹ k.c. jest zbyt nieostre. Warto rozważyć, czy nie powinno się ograniczyć tego wyłączenia do świadków będących członkami osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej określonej w art. 33¹ k.c. lub któregośkolwiek z jej organów, a także świadków uprawnionych do udziału w majątku, zysku lub masie likwidacyjnej osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej określonej w art. 33¹ k.c., dla której przewidziana jest korzyść w testamencie.
9. Wątpliwości budzi proponowane w art. 2 pkt 2 Projektu brzmienie art. 651 zd. 3 k.p.c. ograniczające obligatoryjną treść protokołu otwarcia i ogłoszenia testamentu tylko do stwierdzenia treści oświadczenia spadkodawcy, podczas gdy w protokole tym powinna być stwierdzona możliwość identyfikacji spadkodawcy, liczba świadków oraz dane świadków zidentyfikowanych na podstawie nagrania.
10. Wątpliwości może budzić proponowane w art. 5 Projektu objęcie zwolnieniem jedynie wniosku o przesłuchanie świadków testamentu wojskowego, co oznacza, że wniosek o przesłuchanie świadków testamentu ustnego będzie już podlegać opłacie sądowej.

11. Artykuł 7 Projektu jest zbędny. Jeśli art. 7 Projektu miałby być pozostawiony, to powinien co najwyżej stwierdzać utratę mocy rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 stycznia 1965 roku w sprawie testamentów wojskowych, Dz. U. z 1965 roku, Nr 7, poz. 38, a nie je uchylać.
12. Poddaję pod rozagę, czy w proponowanym w art. 1 pkt 9 Projektu nowym brzmieniu art. 957 k.c. w § 2 pkt 1, 2 i 4 spójnika „lub” nie zastąpić „ani”.

II. Przedmiot opinii i podstawa jej sporządzenia

Przedmiotem niniejszej opinii jest projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw z dnia 28 października 2025 roku opracowany w Departamencie Legislacyjnym Prawa Cywilnego Ministerstwa Sprawiedliwości.

Niniejsza opinia została sporządzona na rzecz Krajowej Izby Radców Prawnych na podstawie zlecenia z listopada 2025 roku.

III. Uzasadnienie tez opinii

Ad 1. i 2.

Kierunek zmian stanu prawnego zaproponowanych w Projekcie nie budzi zastrzeżeń ogólnych i zasługuje na aprobatę. Projekt wychodzi naprzeciw wskazywanej od dawna w doktrynie prawa cywilnego potrzebie zmiany przepisów odnoszących się do testamentów szczególnych. Proponowana regulacja zmierza do ograniczenia możliwości występowania zjawiska opisywanego w praktyce jako „testamenty ustne powstałe po śmierci testatora”. Wysiłki w tym zakresie z oczywistych względów zasługują na aprobatę. Drugim celem proponowanych zmian jest dostosowanie regulacji dotyczącej testamentu ustnego do potrzeb obrotu cywilnoprawnego oraz możliwości technicznych utrwalania oświadczeń woli wynikających ze znacznej dostępności urzędzeń rejestrujących obraz i dźwięk. Z celem tym koresponduje wprowadzenie nowego, dodatkowego sposobu utrwalenia treści testamentu ustnego za pomocą urzędzenia rejestrującego obraz i dźwięk oraz usunięcie testamentu allograficznego, przewidzianego dotychczas w art. 951 k.c. i testamentu podróznego, przewidzianego dotychczas w art. 953 k.c. Trzecim celem jest uregulowanie w przepisach ustawy testamentu wojskowego, który w aktualnym stanie prawnym jest uregulowany w rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej wydanym na podstawie bardzo ogólnej i z tego powodu budzącej wątpliwości konstytucyjne (w szczególności z punktu widzenia art. 92 ust. 1 Konstytucji RP) delegacji ustawowej zawartej w art. 954 k.c.

W odniesieniu do k.p.c. Projekt zmierza do wprowadzenia regulacji prawnej umożliwiającej eliminację sądowych postanowień stwierdzających nabycie spadku po tym samym spadkodawcy w uproszczonym postępowaniu niezależnie od występowania przesłanek wznowienia postępowania, czy złożenia skargi nadzwyczajnej.

W pewnym zakresie proponowana w Projekcie regulacja może budzić poniżej wskazane wątpliwości, które powinny być rozważone w pracach nad jej ostatecznym kształtem. Celem niniejszej opinii jest wskazanie nie tylko wątpliwości, jakie może budzić propozycja zawarta w Projekcie, lecz również poprawek, których wprowadzenie może przyczynić się do ich usunięcia.

W niniejszej opinii nie powielano zasługujących na bardzo wysoką ocenę, starannie przygotowanych i kompleksowych uwag, w tym prawnoporównawczych, zawartych w uzasadnieniu Projektu, które uzasadniają kierunek przyjętych zmian.

Ad 3.

Celem Projektu deklarowanym w jego uzasadnieniu jest ograniczenie możliwości stosowania testamentów szczególnych, w tym testamentu ustnego oraz wprowadzenie możliwości utrwalania testamentu ustnego za pomocą urządzeń rejestrujących obraz i dźwięk. Proponowane w Projekcie zmiany korespondują z tym celem. W efekcie wejścia w życie zmian proponowanych w Projekcie dojdzie do usunięcia dwóch form testamentu: jednej przewidzianej dla testamentów zwykłych – allograficznej i jednej przewidzianej dla testamentów szczególnych – podróżnej, a treść testamentu ustnego będzie mogła być stwierdzona zarówno w piśmie podpisanym przez spadkodawcę i co najmniej 3 świadków, jak i w nagraniu wykonanym za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk.

Należy jednak rozważyć, czy wymaganie, aby okoliczności uzasadniające sporządzenie testamentu ustnego były „nadzwyczajne”, nie spowoduje nadmiernego ograniczenia możliwości skorzystania z tej formy testamentu szczególnego. Gdyby art. 952 k.c. wszedł w życie w proponowanym w Projekcie kształcie, to przy jego wykładni należy uwzględnić sposób rozumienia pojęcia „nadzwyczajności” użytego już w k.c. Pojęcie „nadzwyczajności” określa zmianę stosunków, której wystąpienie jest jedną z przesłanek warunkujących możliwość dokonania przez sąd ingerencji w zobowiązanie na podstawie art. 357¹ k.c. W doktrynie prawa cywilnego „nadzwyczajność” zmiany stosunków jest rozumiana jako „wyjątkowa, normalnie niespotykana”¹, „niezwykła, normalnie

¹ A. Brzozowski [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1 -449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, komentarz do art. 357¹, s. 1192, Nb 49; P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red.: E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2017, komentarz do art. 357¹, s. 660, Nb 7; R. Morek [w:] *Komentarze Prawa*

niespotykana”², „rzadka, niezwykła”³, „rzadka, niebywała, niezwykła”⁴. Wydaje się, że możliwość sporządzenia testamentu w formie ustnej nie powinna zależeć od tego, czy przyczyna uniemożliwiająca lub nadmiernie utrudniająca skorzystanie ze zwykłej formy jest rzadka, czy często występująca, ani czy jest normalnie niespotykana, czy też stanowi aktualizację zwykłych ryzyk życia codziennego, lecz od tego, czy jest tego rodzaju, że usprawiedliwia poszerzenie form testamentów zwykłych, o dodatkową formę testamentu szczególnego z różnych przyczyn bardziej dostępną, niż którakolwiek z form testamentów zwykłych.

Prześlanka „nadzwyczajności” okoliczności może przykładowo rodzić wątpliwości, czy pogorszenie stanu zdrowia z powodu choroby testatora znanej mu i trwającej od dłuższego czasu, będzie uzasadniać sporządzenie testamentu ustnego. Analogiczne wątpliwości mogą powstać wtedy, gdy testator – nieuprawniony do sporządzenia testamentu wojskowego – znajdzie się na obszarze od dłuższego czasu ogarniętym konfliktem zbrojnym, objętym katastrofami naturalnymi, czy też na obszarze, na którym permanentnie panują trudne warunki naturalne (obszary wysokogórskie, okołobiegunowe). Prześlanka „nadzwyczajności” okoliczności może uniemożliwiać sporządzenie testamentu ustnego przez dziennikarzy, lekarzy, czy strażaków, którzy pracują niekiedy dłuższy czas na takich obszarach. Gdyby w takich przypadkach z powodu proponowanej prześlanki nadzwyczajności niemożliwe było sporządzenie testamentu ustnego, mogłoby to budzić istotne wątpliwości natury aksjologicznej.

Ze względu na powyższe warto rozważyć uzależnienie możliwości sporządzenia testamentu ustnego od występowania jedynie szczególnych okoliczności. Wydaje się, że „szczególny” charakter okoliczności uzasadniających sporządzenie testamentu ustnego pozwoli sądom na adekwatne do okoliczności rozstrzygnięcie w przedmiocie spełnienia się przesłanek skuteczności testamentów ustnych.

Ad 4.

Proponowana w art. 1 pkt 2 Projektu redakcja art. 952 § 2 i 3 k.c. prowadzi do wniosku, że określony w art. 952 § 3 k.c. trzymiesięczny termin liczony od otwarcia spadku na

Prywatnego. Tom IIIA. Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania. Część ogólna, red. K. Osajda, Warszawa 2017, komentarz do art. 357¹, s. 119, Nb 19.

² A. Olejniczak [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz Lex. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2014, komentarz do art. 357¹, s. 67, Nb 4.

³ R. Strugała [w:] *Zobowiązania. Tom I. Przepisy ogólne i powiązane przepisy Księgi I KC. Komentarz*, red. P. Machnikowski, Warszawa 2022, komentarz do art. 357¹, s. 1653, Nb 36.

⁴ B. Fuchs [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534)*, red.: M. Habdás, M. Frás, Warszawa 2018, komentarz do art. 357¹, s. 74, Nb 7; T. Wiśniewski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, red. J. Gudowski, Warszawa 2018, komentarz do art. 357¹, s. 61, Nb 8.

przekazanie notariuszowi lub sądowi spadku utrwalonego testamentu ustnego będzie mieć zastosowanie tylko w przypadku, gdy do jego utrwalenia dojdzie za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk, a nie będzie mieć zastosowania do przekazania pisma obejmującego oświadczenie spadkodawcy, o którym mowa w art. 952 § 2 k.c.

Przewidziany w proponowanym art. 952 § 3 k.c. termin na złożenie notariuszowi lub do sądu spadku trwałego nośnika danych zawierającego nagranie testamentu ustnego ma na celu ograniczenie możliwości uwzględniania rozrządzeń majątkiem na wypadek śmierci zawartych w testamentach ustnych, które budzą wątpliwości odnośnie do ich autentyczności. Mechanizm ten koresponduje z ogólnym celem Projektu. Wydaje się jednak, że wątpliwości odnośnie do autentyczności testamentu ustnego mogą dotyczyć w jednakowym stopniu rozrządzeń sporządzonych w tej formie zarówno wtedy, gdy są one utrwalone na piśmie, jak i w postaci nagrania wykonanego za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk. Z tego powodu niezrozumiałe jest zastosowanie mechanizmu mającego na celu ograniczenie możliwości uwzględniania rozrządzeń majątkiem na wypadek śmierci zawartych w testamentach ustnych tylko do przypadków, w których są one utrwalone w piśmie, jak i w postaci nagrania wykonanego za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk.

Wydaje się, że **termin określony w art. 952 § 3 k.c. powinien mieć zastosowanie zarówno** wtedy, gdy oświadczenie spadkodawcy zostanie utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk, jak i wtedy, gdy zostanie ono spisane przez jednego ze świadków.

Ad 5.

Proponowane w art. 1 pkt 2 Projektu brzmienie art. 952 § 3 *in fine* k.c. budzi wątpliwości terminologiczne, ponieważ zgodnie z tym przepisem nagranie testamentu ustnego utrwalonego za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk ma zostać **przekazane** na trwałym nośniku danych notariuszowi lub do sądu spadku nie później niż w ciągu 3 miesięcy od dnia otwarcia spadku, a przepisy k.p.c. (art. 646 i 650) posługują się na określenie tej samej czynności pojęciem „**złożenia**”.

Poddaję pod rozagę ujednoczenie brzmienia proponowanego art. 952 § 3 k.c. z korespondującymi przepisami procesowymi i zastąpienia słowa „przekazane” słowem „złożone” w odpowiedniej formie dostosowanej do kontekstu. Analogiczne wątpliwości budzi proponowany w art. 1 pkt 5 Projektu art. 954¹ § 3 zd. 3 k.c.

Ad 6.

Propozycja regulacji testamentu wojskowego jest o wiele bardziej adekwatna do natury współczesnych konfliktów zbrojnych/działań zbrojnych niż propozycja zawarta w projekcie z dnia 24 kwietnia 2024 roku. W znacznie większym stopniu uwzględnia ona fakt, że działania zbrojne przybierają współcześnie postać różnego rodzaju operacji niemieszczących się w tradycyjnych kategoriach pojęciowych prawa wojennego. Z tego powodu należy pozytywnie ocenić to, że przesłanki sporządzania testamentów wojskowych korespondują ze specyfiką współczesnych działań zbrojnych. Proponowane przesłanki sporządzania testamentów wojskowych w znacznej mierze odwołują się do okoliczności faktycznych, w których osoby uprawnione do sporządzania testamentów wojskowych nie mogą ich sporządzić w formie aktu notarialnego.

Mimo powyżej wskazanych zalet proponowana w art. 1 pkt 5 Projektu regulacja testamentu wojskowego budzi poniżej wskazane wątpliwości.

Po pierwsze, wątpliwości budzi proponowany w art. 1 pkt 5 Projektu art. 954¹ § 1, k.c., zgodnie z którym testament wojskowy może być sporządzony tylko na obszarze objętym działaniami zbrojnymi, co oznacza że testament w tej formie nie będzie mógł być sporządzony przez żołnierzy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej, osoby pełniące służbę w jednostkach zmilitaryzowanych oraz inne osoby zaangażowane w działania zbrojne, gdy trafią one do niewoli i będą znajdować się poza obszarem objętym działaniami zbrojnymi. Wydaje się, że **sporządzenie testamentu wojskowego powinno być możliwe** przez wskazane w tym przepisie osoby **w niewoli niezależnie od tego, gdzie** będą one przebywać – czy na obszarze objętym działaniami zbrojnymi, czy też nie.

Po drugie, wątpliwości budzi zróżnicowana minimalna liczba świadków potrzebnych do sporządzenia testamentu wojskowego zależnie od tego, czy spadkodawca może, czy też nie może podpisać pisma obejmującego jego rozrządzenia na wypadek śmierci oraz zależnie od tego, czy istnieje obawa rychłej śmierci wynikająca z odniesionych ran lub choroby. Wprowadzanie różnic w tym zakresie jest komplikacją, która nie uwzględnia realiów obszaru objętego działaniami zbrojnymi. Sytuacja w czasie działań zbrojnych jest na tyle dynamiczna, że nie trudno wyobrazić sobie sytuację, w której w chwili sporządzania testamentu wobec dwóch świadków spadkodawca był zdolny podpisać pismo obejmujące jego rozrządzenia, a chwilę po sporządzeniu testamentu wskutek postrzału w rękę, niezagrażającego jego życiu, już nie może tego zrobić. W takiej sytuacji w świetle proponowanej regulacji nie będą spełnione przesłanki ważności testamentu wojskowego określone w art. 954¹ § 2 k.c. – z powodu braku możliwości podpisania przez spadkodawcę pisma, w art. 954¹ § 3 k.c. – z powodu braku trzeciego świadka, a w art. 954¹ § 4 k.c. – z powodu braku obawy rychłej śmierci. Dodatkowo testament taki nie będzie ważnym testamentem ustnym z powodu braku trzeciego świadka wymaganego w świetle

proponowanego w art. 1 pkt 2 Projektu art. 952 k.c. **Liczba świadków testamentu wojskowego powinna być jednakowa** bez względu na to, czy spadkodawca zachowuje zdolność złożenia swojego podpisu czy też nie oraz bez względu na to czy zachodzi obawa rychłej śmierci i jakie jest jej źródło. W konsekwencji, gdy spadkodawca nie może podpisać pisma obejmującego jego rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci, za wystarczające powinny być uznane podpisy dwóch świadków testamentu wojskowego.

Po trzecie, wątpliwości budzi to, że w świetle proponowanego art. 954¹ § 3 k.c. utrwalenie testamentu wojskowego za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk będzie prawnie doniosłe tylko wtedy, gdy spadkodawca nie będzie mógł podpisać razem z 2 świadkami pisma obejmującego jego rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci. **Tymczasem możliwość** utrwalenia treści testamentu wojskowego za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk powinna być niezależna od zdolności spadkodawcy do podpisania pisma obejmującego jego oświadczenie. Z tego powodu fragment art. 954¹ § 3 zd. 3 k.c. powinien być wyodrębniony do oddzielnego paragrafu i odnosić się do testamentu wojskowego bez względu na to, czy zostaną pozostawione – nieuwzględniające realiów obszaru objętego działaniami zbrojnymi – różne sposoby sporządzania testamentu wojskowego zależnie od zdolności testatora do podpisania oświadczenia obejmującego jego rozrządzenia na wypadek śmierci.

Należy też rozważyć, czy **możliwość** utrwalenia treści testamentu wojskowego za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk nie powinna istnieć również wtedy, gdy testament wojskowy jest sporządzany w razie obawy rychłej śmierci. Stworzenie takiej możliwości wymagałoby umieszczenia treści zawartej w proponowanym art. 954¹ § 3 zd. 3 k.c. po § 4, jako § 5, a proponowany § 5 musiałby być zmieniony na § 6.

Po czwarte, z uwagi na warunki panujące na obszarze objętym działaniami zbrojnymi, a zwłaszcza ich dynamikę i nieprzewidywalność, wątpliwości budzi to, że przewidziany w art. 954¹ § 3 zd. 3 k.c. bieg 3 miesięcznego terminu na przekazanie notariuszowi lub sądowi spadku trwałego nośnika danych z nagraniem testamentu wojskowego utrwalonego za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk rozpoczyna się od otwarcia spadku. Regulacja, zgodnie z którą termin ten rozpoczyna upływać od dnia otwarcia spadku, a nie od dnia gdy osoba będąca w posiadaniu trwałego nośnika danych z nagraniem testamentu wojskowego uzyskała możliwość złożenia go notariuszowi lub do sądu spadku nie uwzględnia prawdopodobnych w czasie działań zbrojnych sytuacji, w których moment śmierci spadkodawcy (otwarcia spadku) i moment uzyskania możliwości złożenia trwałego nośnika danych z nagraniem testamentu wojskowego notariuszowi lub do sądu spadku dzieli znaczny czas, dłuższy niż 3 miesiące. Oznacza to, że przewidziany w proponowanym art. 954¹ § 3 zd. 3 k.c. termin na złożenie notariuszowi

lub do sądu spadku trwałego nośnika danych obejmującego nagranie testamentu wojskowego może upłynąć bezskutecznie zanim jego posiadacz będzie mieć taką możliwość.

Termin na złożenie notariuszowi lub do sądu spadku trwałego nośnika danych obejmującego nagranie testamentu wojskowego może wynosić 3 miesiące, lecz jego początek powinien wyznaczać dzień, gdy osoba będąca w posiadaniu trwałego nośnika danych uzyskuje możliwość złożenia go notariuszowi lub do sądu spadku. Nie chodzi przy tym o długość tego terminu, lecz o to, że jego początek powinien wyznaczać dzień, gdy osoba będąca w posiadaniu trwałego nośnika danych z nagraniem testamentu wojskowego uzyskała możliwość złożenia go notariuszowi lub do sądu spadku. Ostatecznie może on wynosić 3 miesiące, chociaż w mojej ocenie powinien być dłuższy. Obecna długość tego terminu nie uwzględnia różnych uwarunkowań obszaru objętego działaniami zbrojnymi. Dodatkowo czas na złożenie trwałego nośnika danych obejmującego nagranie testamentu wojskowego może być ograniczony terminem wynoszącym 1 rok od dnia zakończenia działań zbrojnych, które uzasadniły sporządzenie testamentu wojskowego.

Po piąte, wątpliwości budzi to, że w świetle art. 954¹ k.c. trzymiesięczny termin liczony od otwarcia spadku na przekazanie notariuszowi lub sądowi spadku utrwalonego testamentu wojskowego (art. 954¹ § 3 k.c.) będzie mieć zastosowanie tylko w przypadku, gdy do jego utrwalenia dojdzie za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk, a nie będzie mieć zastosowania do przekazania pisma obejmującego oświadczenie spadkodawcy, o którym mowa w art. 954¹ § 2 k.c. Wydaje się, że termin określony w art. 954¹ § 3 zd. 3 k.c. powinien mieć zastosowanie zarówno wtedy, gdy oświadczenie spadkodawcy zostanie utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk, jak i wtedy, gdy zostanie ono spisane przez jednego ze świadków. Przyczyny tych zastrzeżeń są analogiczne do tych, które uzasadniają powyżej sformułowane zastrzeżenia odnośnie do art. 952 § 3 *in fine* k.c.

Ad 7.

W proponowanym w art. 1 pkt 5 Projektu art. 954¹ § 4 k.c. proponuje się, aby możliwość sporządzenia testamentu wojskowego w trybie uproszczonym w stosunku do trybów określonych w art. 954¹ § 1-3 k.c. była uzależniona od obawy rychłej śmierci wskutek odniesionych ran lub choroby. Wydaje się, że taka możliwość powinna istnieć w przypadku obawy rychłej śmierci osoby uprawnionej do sporządzenia testamentu wojskowego bez względu na to, czym ta obawa jest spowodowana, czy odniesionymi ranami, chorobą, czy przebiegiem działań zbrojnych. Dynamika i nieprzewidywalność rozwoju sytuacji na obszarze objętym działaniami zbrojnymi powoduje, że źródła obawy

rychłej śmierci uzasadniająca sporządzenie testamentu wojskowego wobec świadków, którzy nie muszą być jednocześnie obecni, mogą być bardzo różnorodne. Wydaje się niewłaściwe ograniczanie źródeł obawy rychłej śmierci do zamkniętego katalogu obejmującego jedynie odniesione rany i chorobę. Utrzymanie proponowanego art. 954¹ § 4 k.c. oznaczać będzie, że obawa rychłej śmierci wynikająca z przeprowadzania przez przeciwnika na obszarze objętym działaniami zbrojnymi losowej selekcji do egzekucji nie będzie uzasadniała sporządzenia testamentu wojskowego wobec niejednocześnie obecnych świadków, a sporządzenie testamentu wobec jednocześnie obecnych może być w takiej sytuacji niemożliwe. Obawa rychłej śmierci spowodowana przebiegiem działań zbrojnych może uzasadniać sporządzenie testamentu wojskowego w uproszczony sposób w równym stopniu, co obawa rychłej śmierci wynikająca z odniesionych ran lub choroby. Nieuzasadnione jest różnicowanie możliwości sporządzenia testamentu wojskowego w sposób uproszczony w zbliżonych do siebie sytuacjach.

Ad 8.

Wątpliwości budzi proponowane w art. 1 pkt 9 Projektu brzmienie art. 957 § 4 k.c. w zakresie, w jakim określono w nim relację osoby niemogącej być świadkiem testamentu z osobą prawną lub jednostką organizacyjną określoną w art. 33¹ k.c., dla której została przewidziana korzyść w testamencie. Określenie tej relacji za pomocą „powiązania” świadka z osobą prawną lub jednostką organizacyjną określoną w art. 33¹ k.c. jest zbyt nieostre. Warto rozważyć, czy nie powinno się ograniczyć tego wyłączenia do świadków będących członkami osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej określonej w art. 33¹ k.c. lub któregośkolwiek z jej organów, a także świadków uprawnionych do udziału w majątku, zysku lub masie likwidacyjnej osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej określonej w art. 33¹ k.c., dla której przewidziana jest korzyść w testamencie.

Proponowane w art. 1 pkt 9 Projektu (art. 957 § 4 k.c.) ujęcie relacji osoby niemogącej być świadkiem testamentu z osobą prawną lub jednostką organizacyjną określoną w art. 33¹ k.c., dla której przewidziano korzyść w testamencie obejmuje osoby powiązane w jakikolwiek sposób zarówno w sensie faktycznym, jak i prawnym. Może to odnosić się zarówno do pracowników, osób zatrudnionych lub współpracujących na innych podstawach niż umowa o pracę, jak również osób będących beneficjentami działalności prowadzonej przez osoby prawne lub jednostki organizacyjne określone w art. 33¹ k.c., a w szczególności będących beneficjentami świadczeń udzielanych przez takie podmioty. Proponowany przepis nie rozróżnia o jakie powiązania w nim chodzi, co powoduje, że będzie można go interpretować zgodnie z zasadą *lege non distinguente*...

Wydaje się, że takie wyłączenie jest zbyt szerokie, co widać jeśli weźmie się pod uwagę osoby prawne lub jednostki organizacyjne określone w art. 33¹ k.c. prowadzące rozbudowane przedsiębiorstwa i zatrudniające znaczne liczby osób.

Wyłączenie zawarte w proponowanym art. 957 § 4 k.c. powinno obejmować członków osób prawnych i jednostek organizacyjnych wskazanych w art. 33¹ k.c. lub ich organów bez względu na to, czy są nimi spółki handlowe, stowarzyszenia, fundacje, koła gospodyń wiejskich, izby rolnicze, spółki dla zagospodarowania wspólnot gruntowych, partie polityczne, czy jakiegokolwiek inne jednostki organizacyjne mające co najmniej zdolność prawną. Wyłączenie to powinno obejmować również obligatariuszy, zastawników i użytkowników udziałów oraz akcji, czy beneficjentów świadczeń spełnianych przez fundacje rodzinne. Wydaje się, że wyłączenie w tym zakresie powinno być sformułowane w zaproponowany powyżej sposób funkcjonalny, a nie formalny.

Ad 9.

Wątpliwości budzi proponowane w art. 2 pkt 2 Projektu brzmienie art. 651 zd. 3 k.p.c. ograniczające obligatoryjną treść protokołu otwarcia i ogłoszenia testamentu tylko do stwierdzenia treści oświadczenia spadkodawcy. Z uwagi na to, że przepis ten ma mieć zastosowanie do trwałego nośnika danych, na którym została utrwalona treść testamentu ustnego lub wojskowego, w protokole powinno odnotować się wszystkie fakty istotne dla stwierdzenia, czy spełnione są przesłanki warunkujące ważność tak utrwalonych rozrządzeń majątkiem na wypadek śmierci. W konsekwencji w protokole, o którym mowa w proponowanym art. 651 zd. 3 k.p.c. powinna być stwierdzona możliwość identyfikacji spadkodawcy, liczba świadków oraz dane świadków zidentyfikowanych na podstawie nagrania.

Ad 10.

Wątpliwości może budzić proponowane w art. 5 Projektu objęcie zwolnieniem od opłaty sądowej jedynie wniosku o przesłuchanie świadków testamentu wojskowego, co oznacza, że wniosek o przesłuchanie świadków testamentu ustnego będzie już podlegał opłacie sądowej. Pomędzy wnioskiem o przesłuchanie świadków testamentu wojskowego i testamentu ustnego nie zachodzą takie różnice, które uzasadniają zróżnicowane podejście do obciążenia wnioskodawców opłatami sądowymi albo przyznania im zwolnienia od opłat sądowych.

Ad 11.

Wątpliwości z punktu widzenia § 32 ust. 1 załącznika do Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 roku w sprawie „Zasad Techniki Prawodawczej”, Dz. U.

z 2016 roku, poz. 283 budzi proponowany art. 7 Projektu uchylający rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 stycznia 1965 roku w sprawie testamentów wojskowych, Dz. U. z 1965 roku, Nr 7, poz. 38 wydane na podstawie art. 954 k.c. uchylanego na podstawie art. 1 pkt 3 Projektu. Jeżeli uchyla się ustawę, na podstawie której wydano akt wykonawczy, albo uchyla się przepis ustawy upoważniający do wydania aktu wykonawczego, przyjmuje się, że taki akt wykonawczy traci moc obowiązującą odpowiednio z dniem wejścia w życie ustawy uchylającej albo z dniem wejścia w życie przepisu uchylającego upoważnienie do wydania tego aktu. Z tego powodu art. 7 Projektu jest zbędny. Jeśli art. 7 Projektu miałby być pozostawiony, to powinien co najwyżej stwierdzać utratę mocy rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 stycznia 1965 roku w sprawie testamentów wojskowych, Dz. U. z 1965 roku, Nr 7, poz. 38, a nie je uchylać.

Ad 12.

W zdaniach mających na celu wyłączenie wskazanych w nim osób z pewnego zbioru powinno się raczej używać spójnika „ani”. Z tego powodu poddaję pod rozważenie, czy w proponowanym w art. 1 pkt 9 Projektu nowym brzmieniu art. 957 k.c. w § 2 pkt 1, 2 i 4 spójnika „lub” nie zastąpić „ani”.

Powyższe uzasadnia przyjęcie tez sformułowanych na początku opinii.

Autor opinii: dr hab. Bogusław Lackoroński